

Kaj je to kolektivni spomin in kakšna je njegova družbena vloga? Zavedanje o družbeni vlogi kolektivnega spomina je pozno prodrlo v evropsko zavest. Izoblikovalo se je po drugi svetovni vojni, ko so se veliki narodi, kot npr. Francozi, zavedli, da morajo na novo napisati svojo zgodovino in osvetliti polpreteklost z več strani ter s tem omogočiti razvoj zdrave družbe. O vojnah v Indokini, o alžirskih grozodejstvih in o sprevrženem odnosu do Judov ter sodelovanju z okupatorji je bilo treba spregovoriti z različnih vidikov doživljanja ali s pomočjo kolektivnega spomina. Nastala so temeljna dela o kolektivnem spominu in njegovi vlogi v sodobni družbi ter *lieux de mémoire* ali o krajih spomina.¹

Družbena vloga kolektivnega spomina je neprecenljiva. Je temelj identitete neke skupnosti in preprečuje politično manipulirano zgodovinsko amnezijo. Vsak narod se mora soočiti s svojimi patologijami in zločini iz preteklosti, da bi lahko živel kot pravična in svobodna skupnost. Eden najpomembnejših razlogov za to je želja, da se zločini ne bi več ponovili ter da žrtve in krivice ne bi utonile v pozabo.

Bistvo naroda ni zgolj v tem, kar skupnost združuje, temveč tudi to, kar je ta skupnost izbrisala iz spomina. Spomin in pozaba imata pomembno družbeno vlogo, vendar ne eden ne drugi nista nekaj absolutnega. Etični princip govori o pomembnosti relacije med pozabo in odpuščanjem. Dobra rešitev temelji na uravnoveženju med spominom in pozabo, kar omogoča enakost v družbi, hkrati pa promovira tudi drugačnost in spodbuja sodelovanje med posameznimi družbenimi skupinami.

To so naloge, ki jim znanost ni kos, temveč jim lahko streže le muzej, ki razume svojo družbeno vlogo in z beleženjem ter ohranjanjem kolektivnega spomina zagotavlja razvoj zdrave, demokratične družbe. ■

Opomba

1. Halbwachs, Maurice (2001): Kolektivni spomin. Ljubljana: Studia humanitatis. Izvirnik: *Le mémoire collective*. Pariz 1968. Nora, Pierre (1992): *Les lieux de mémoire*. Pariz: Gallimard (izšlo tudi 1984, 1986).

Zgodovina in vzgoja

Poučevanje zgodovine kot sestavni del državljske in domovinske vzgoje

✍ Janez Globočnik

Oglejmo si nekaj primerov državljske in domovinske vzgoje iz slovenske, evropske in svetovne zgodovine.

Stari Grki

Med leti 490 in 479 pr. Kr. so stari Grki večkrat premagali veliko perzijsko vojsko. Kaj je dalo Grkom moč, da so premagali tedanjo perzijsko velesilo? Ugotovimo lahko, da je imela vojska grških polisov boljšo vojno taktiko in strategijo, ne smemo pa prezreti še bolj odločilnega dejstva – tradicionalnega grškega domoljubja ali patriotizma. Zaradi tega so bili grški vojaki v moralni in psihološki prednosti. Grki se niso borili le za osebno svobodo in za demokratično obliko vladavine, ki je bila veliko bolj napredna kot perzijska, temveč so se tudi zavedali, da branijo svoj dom, svojo družino, svojo zemljo in domovino. Grški boj lahko predstavimo dijakom kot šolski primer zmage šibkejšega nad močnejšim, ki brez patriotske vzgoje ne bi bila mogoča.

Kmečki upori

V slovenski zgodovini so vsekakor omembe vredni kmečki upori, ki pomenijo dokaj hrabro prebujanje slovenskega ljudstva konec srednjega in na začetku novega veka. Kljub temu pa kmečki uporniki niso imeli nobene možnosti za uspeh zaradi slabe vojne taktike in strategije, vojaške opremljenosti in izurjenosti ter neenotnosti kmečkih zvez po zgodovinskih deželah. Kmečkim vojskam in njihovim voditeljem je zelo škodovalo tudi preveliko zaupanje v cesarja. Naivno so verjeli v njegovo pravičnost, niso pa

mogli doumeti, da je cesar predstavljal vrh fevdalnega sistema; zato ni bilo nobenih možnosti, da bi se postavil na stran kmetov. Preveliko zaupanje v vladarje se je Slovencem večkrat maščevalo tudi v poznejših zgodovinskih obdobjih, ko so preveč zaupali avstrijskim in avstro-ogrskim cesarjem, pa tudi jugoslovanskim kraljem in vsemogočnemu predsedniku druge Jugoslavije.

Francoska meščanska revolucija

Velika francoska meščanska revolucija ob koncu 18. stoletja je dala domoljubju nove razsežnosti. Jakobinska oblast je v letih 1793 in 1794 za obrambo domovine pridobila večino prebivalstva. Ljubezen do domovine je bila razglašena za največjo dolžnost državljanov. V kratkem času se je rodila francoska nacija. Med revolucijo je nastala tudi ena najbolj zanosnih nacionalnih himn – marseljeza. Žal je po revoluciji revolucionarni zanos Francozov izkoristil veliki imperator Napoleon, ki je prvotni domovinski boj spremenil v popoln nacionalizem; ta pa ne more dobiti pozitivne ocene, saj gre v tem primeru za ogrožanje in okupacijo drugih narodov in držav.

Soška fronta

Tudi pri soški fronti lahko ugotovljamo moč pojma domovina. Na tej fronti je potekal največji spopad v gorati pokrajini v vsej človeški zgodovini. Bila je daleč največje bojišče v slovenski zgodovini. V avstro-ogrski vojski se je junaško borilo mnogo Slovencev. Življenje jih je izgubilo vsaj dvakrat več kot med partizansko vojsko med drugo svetovno vojno (na soški fronti je padlo približno 70.000 Slovencev,

slovenskih partizanov pa 32.000). Za koga so se borili? Čeprav Avstro-Ogrska Slovincem ni bila preveč naklonjena, so jo Slovenci vendarle imeli za svojo državo in domovino v širšem smislu. Zato tudi soško bojišče lahko uvrščamo med primere domovinskega boja, v tem primeru proti grabežljivim Italijanom.

Boj za severno in zahodno mejo

Boj za severno in zahodno mejo na koncu prve svetovne vojne se je za Slovence končal zelo slabo. Če ne bi bilo Rudolfa Maistra, ki je s svojim osebnim vzorom nadvse pogumno rešil Maribor in Dravsko dolino, bi lahko govorili celo o narodni katastrofi. Zanimivo je, da tedanja slovenska narodna vlada ni znala ali hotela ceniti Maistrovih uspehov, celo onemogočala ga je v boju za Koroško. Tudi pozneje v prvi in drugi Jugoslaviji general Maister ni dobil ustreznega priznanja. Zares nedopustno. Zgodovinska krivica zaslužnemu generalu se je popravila šele v samostojni Sloveniji.

Partizanski boj

Do nedavnega je partizanski boj med drugo svetovno vojno veljal za največjo in tudi nedotakljivo svetinjo, kot vzorčni primer domovinskega boja. Dobil je tako rekoč mitske razsežnosti. Upravičeno? Po vsej verjetnosti ne, saj je bil eden največjih propagandnih hitov nekdanjega totalitarnega režima. V luči najnovejših spoznanj je treba upoštevati, da je začetek partizanskega boja pri nas sprožila mednarodna komunistična solidarnost (ali konkretnije poziv iz Moskve za obrambo bratske Sovjetske zveze). To je presenetilo celo komunistične organizatorje, saj so bili za začetek boja proti okupatorjem slabo pripravljeni. Zato ni presenetljivo, da je bil ta boj prvi dve leti sorazmerno neuspešen, pa tudi kasneje ni blestel. Posredno to dejstvo priznavajo celo organizatorji partizanskih proslav, ki so večinoma organizirane tako, da obujajo spomin na poraze. Poleg tega

je partizanski boj ves čas bremenil še razredni, ideološki boj, ki je bil v kontekstu socialistične revolucije. Komunistični voditelji odpora so zaradi napačne taktike in strategije sprožili še državljansko vojno, ki se je končala s tragičnimi povojnimi poboji z močnimi elementi genocidnega dejanja. Ni odveč omeniti, da je Dolomitska izjava že več kot dve leti pred koncem vojne napovedala diktaturo, kar kaže na nedemokratsko kratičnost partizanskega gibanja. Kljub vsemu lahko partizanski boj vsaj deloma sprejemamo kot domoljubno dejanje; ge je pa treba zaradi vsega navedenega kritično presojati.

Osamosvojitve Slovenije

Osamosvojitve Slovenije je sad desetletnih, morda pa tudi stoletnih prizadevanj Slovencev. S tem je bil dosežen veliki cilj, ki ga mnogi narodi še niso dosegli. Žal pa je v učnih načrtih tej učni temi namenjeno premalo prostora. Enaka ugotovitev velja tudi za učbenike. Kot učitelj s 30-letno prakso vem, da je v dveh učnih urah nemogoče učencem in dijakom razložiti ves proces demokratizacije in osamosvojitve Slovenije, poleg tega pa še poosamosvojitveni razvoj in naporno vključevanje države v evro-atlantske asociacije. Še bolj nedopustno pa je, da je maturitetni program zgodovine na maturi še do nedavnega popolnoma ignoriral osamosvojitveno prizadevanja in osamosvojitve Slovenije. Šele pred nekaj leti je tudi osamosvojitve Slovenije

postala maturitetna tema; kljub temu pa do sedaj v maturitetni izpit ni bila uvrščena. Težko se je znebiti vtisa, da gre za podcenjevanje osamosvojitve; morda pa lahko govorimo celo o nacionalnem, nedomoljubnem dejanju sestavljavcev maturitetnega programa.

Zaključek

Vsebina tega članka je ožja kot naslov. Bralec morda dobi vtis, da je glavni graditelj domovinske vzgoje vedenje oziroma poznavanje bitk in bojev za ozemlje, domovino itd. Za širši pogled bi bilo primerno poudariti tudi ohranjanje slovenskega jezika (npr. Trubar, Slomšek, Prešeren, Cankar in drugi), slovenske učbenike (ki jih je že imela Škofijska gimnazija, ko je bila Ljubljana še pretežno nemška), slovenske pesmi, arhitekturo, vrednote in še kaj, s čimer se krepi narodna zavest. Vendar je ta tematika tako obsežna, da bi jo bilo vredno predstaviti v novem članku. ■

Bronast, rimskodobni zvonček iz Kranja. Gorenjski muzej Kranj, foto T. Lauko.